

Доц. д-р Ирена Мишева*

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СЪЩНОСТ НА ЗАСТРАХОВАНЕТО НА ЕКОЛОГИЧНИ РИСКОВЕ

Значението на изследваната проблематика определя авторския интерес към разглеждането на някои конкретни въпроси. Очертана е необходимостта и ползите от застрахователната защита при компенсиране на последиците от проявлението на екологични рискове. Представени са целта и задачите на екологичното застраховане и са изведени функциите и ролята на категорията „екологично застраховане“ от гледна точка на застрахователната теория. Очертано е мястото на застраховка „Отговорност“ срещу замърсяване на околната среда сред застрахователните видове, като са анализирани състоянието и перспективите за нейното развитие на националния застрахователен пазар. Обосновано е значението на такъв вид застраховане в икономиката на България.

JEL: G22; Q59

Екологичната политика на страните-членки на ЕС е ориентирана все повече към опазването на околната среда и защитата на здравето на населението от проявлението на техногенни аварии и екокатастрофи. Необходимостта от синхронизиране на застрахователното законодателство на държавите в областта на екологичното застраховане проличава особено през XXI век, когато се наблюдава осезателно влошаване на качеството на отделни параметри на околната среда в резултат от производствената дейност. Това налага осъществяването на адекватно управление на екологичните рискове, в т.ч. прилагане на някои основни мерки като: определяне на природоохранителни мерки за опазване на околната среда, създаване на фондове за самофинансиране на загубите, контрол върху рисковете, промени в законодателството, насочени към прилагане на по-строги изисквания и санкции за предприятията - потенциални причинители на екологични щети, и т.н.

Едно от най-ефективните мероприятия на рисковия мениджмънт на предприятията е застраховането на риска от замърсяване на околната среда. Поставената тематика обаче все още стои встрани от научните изследвания в България. Това определя и актуалността на разглежданите въпроси.

Необходимост и икономическа полза от застраховането на екологични рискове

В исторически аспект екологичното застраховане се появява и развива в отговор на проблема за замърсяването на околната среда, който се изостря особено силно през XXI.

Застраховането на имуществената отговорност, свързана със загуби от замърсяване на околната среда, възниква през 1960 г., когато застрахователните

* УНСС, катедра „Човешки ресурси и социална защита“, irena_misheva@mail.bg

полиците са насочени към обезпечаване на последиците от аварийни и непредвидени ситуации, определяни като „случай, включващ продължителни или повтарящи се въздействия на условия, които носят лични и имуществени загуби и са неочаквани и непреднамерени от гледна точка на застрахователя”.¹ Екологичното застраховане се разглежда като един от „механизмите за разпределение на отговорностите за вредоносната дейност по отношение на природните обекти”.²

В световен мащаб този вид застраховане получава най-широко разпространение през последните 10-15 години в процеса на развитие на националните застрахователни пазари по отношение на опазването на околната среда и в период, когато стойността на загубите от екологично замърсяване се изчислява на милиарди долари.

Покриването на последиците от производствени аварии и други дейности са непосилни дори за големите предприятия. Поемането на загубите от причинителите на замърсяването води до нарушаване на производствената дейност и баланса на предприятията; до невъзможност те да осъществяват договорните си задължения; до престои в производството, оскъпяване на продукцията и т.н.

В контекста на провеждането на екологичната политика в България екологичното застраховане се появява на застрахователния пазар в отговор на проявлението на нови застрахователни потребности на различни категории клиенти.

Увеличеното потребителско търсене на екологични застраховки през последните години се дължи на следните основни *предпоставки*:

- невъзможност да се компенсират напълно загубите от екологични рискове за сметка на държавния бюджет, респ. от фонд „Бедствия и аварии”;
- влошаване качеството на околната среда в резултат от замърсяване от някои видове производствена дейност;
- налагане на строги санкции от страна на държавата към предприятията-замърсители на околната среда от отделни отрасли на икономиката;
- въвеждане на нови технологии и производствени процеси, които водят до появата на нови екологични рискове;
- все още либералното законодателство по отношение на някои видове производства и влиянието им върху околната среда;
- проявлението на нови застрахователни потребности, свързани с дейността на стопанските субекти, и необходимостта от усъвършенстване на рисковия мениджмънт на предприятията;
- повишаване на застрахователните интереси и осъзнаване на предимствата на екологичните застраховки от собствениците на предприятия с опасно производство.

Ползите от екологичното застраховане се проявяват и в двете му организационно-правни форми – задължително и доброволно, и намират израз в някои по-важни *предимства*:

¹ <http://www.risk24.ru/straxekolriski.htm>.

² <http://neva-strahovanie.ru/business/186-ocenka-ekologicheskikh-riskov-promyshlennogo-predpriyatija>.

- Екологичното застраховане има силно изразен социален характер. Неговото осъществяване е свързано с предоставяне на потърпевшите от екологични рискове на социално-правни гаранции за възмездяване на вредите, причинени в резултат от замърсяване на околната среда.

- Отделянето на средства за застрахователна защита от стопанските субекти е „относително малък, сигурен разход под формата на застрахователна премия”,³ който застрахованите правят, за да застраховат своята професионална отговорност, и който е незначителен в сравнение с вероятността за пенсиране на огромни евентуални бъдещи суми за покриване на вредите на пострадалите от екологични рискове.

- Трансферът на риска от замърсяване на околната среда премахва „голямото икономическо бреме” от предприятията и фирмите и им позволява да продължат нормалния производствен процес.

- Проблемът с регулирането на исковете от пострадалите се прехвърля върху застрахователя, като същевременно им се гарантира квалифицирана юридическа защита.

- Прилагането на екологичното застраховане намалява до голяма степен уязвимостта на социално-икономическата система на страната, съдействайки за покриване на последиците от техногенни катастрофи и производствени аварии и за запазване на икономическата стабилност на предприятията с опасно производство.

- Екологичното застраховане обезпечава максимално покритие на имуществени и неимуществени вреди, вкл. на преки материални и на косвени материални щети, свързани с почистване, реставрация и възстановителни дейности.

- Този вид застраховане представлява допълнителен източник за недържавно финансиране на природопредпазни мероприятия.

- Провеждането на екологичното застраховане се осъществява в съответствие с пазарните механизми и е разновидност на предприемаческата дейност в сферата на екологията.

В съвременното общество стремежът към устойчиво развитие е неразделна част от човешката дейност и определя просперитета на всички отрасли на икономиката. Предизвикателствата на устойчивото развитие са от съществено значение за застрахователите поради тяхната неотложност, мащаба на потенциалното им въздействие и ролята на застрахователния сектор в области като: изменение на климата; микрозастраховане; учене през целия живот; здравеопазване; управление на рискове, дължащи се на човешката дейност; отговорност към околната среда; природни ресурси; рециклиране; система за управление на околната среда.⁴

Стабилното увеличаване на дела на екологичното застраховане на националните пазари и разширяването на спектъра на покритите рискове говори за

³ Драганов, Илиев и Каменов, 1993, с. 158.

⁴ L'assurance durable. Rapport inaugural du Groupe de travail Assurance...

повишаване на отговорността на предприятията по отношение на природо-ползването и опазването на околната среда.

Цели и задачи на застраховането на екологични рискове

Транспонирането в националните законодателства на европейската директива от 21 април 2004 г. относно екологичната отговорност по отношение на предотвратяване и възстановяване на щетите в резултат от замърсяване на околната среда определя повишеното търсене на екологични застраховки. Тази тенденция, наблюдавана в Европа, се дължи на факта, че броят на исковете, свързани с отговорност към околната среда, се увеличава.⁵

Принципът „замърсителят плаща“ кара предприемачите да осъзнаят, че замърсяването на околната среда може да има сериозни негативни последици, изразяващи се в значителни екологични щети. Следователно всяка професионална дейност – независимо дали е в големия, средния или малкия бизнес, може да доведе до увреждане на биологичното разнообразие, което задължава предприятията да носят отговорност за вредите.

Целта на екологичното застраховане се изразява в покриване на финансовите загуби на предприятията в различните отрасли на икономиката в случай на производствена авария и замърсяване на околната среда посредством трансфер на риска върху застрахователното дружество. В контекста на формулираната цел основните му *задачи* могат да се сведат до:

- образуване на застрахователен фонд и преразпределение на загубите между участниците в него;
- гарантиране правата на трети лица чрез възмездяване на причинените загуби от замърсяване на околната среда;
- защита на имуществените интереси на предприятията при осъществяване на риска „производствена авария“ и замърсяване на околната среда;
- икономическо стимулиране на превантивната дейност на застрахованите за предотвратяване на производствени аварии;
- намаляване на издръжката на застрахованите при провеждане на противоаварийни мероприятия чрез ползване на застрахователна защита;
- създаване на допълнителни източници за финансиране на мероприятия за опазване на околната среда;
- понижаване на бюджетните разходи за ограничаване на последиците от замърсяването на околната среда вследствие на производствени аварии и други случаи.

На тази база може да се даде следното *определение* на изследваната категория: Екологичното застраховане се изразява в осъществяване на специфичен вид дейност под формата на застрахователна услуга, оказвана от специализиран субект – застрахователно дружество, в сферата на нематериалното производство, като крайният резултат е предлагането на застрахователни про-

⁵ L'assurance environnementale. Une solution simple...

дукти с цел задоволяване на определени потребности, свързани с проявлението на различни видове екологични рискове и финансово обезпечаване на екологичната безопасност при съблюдаване интересите на страните в застрахователния договор, както и на всички субекти - участници в неговото провеждане.

Функции и роля на категорията „екологично застраховане”

Същността на една икономическа категория се съдържа в нейните функции. Както повечето икономически категории, така и застраховането има основна и допълнителни функции. Тяхното проявление намира израз в ролята на разглежданата категория. Функциите по правило са неизменчиви, докато ролята се променя съобразно влиянието на конкретните социално-икономически условия. Функциите на „една икономическа категория са проявление на нейната същност или действие”.⁶

Изясняването на категорията „екологично застраховане” налага извеждането на нейните функции. Изхождайки от основната функция на застраховането – възмездителната, трябва да подчертаем, че по аналогичен начин екологичното застраховане притежава една основна и няколко допълнителни функции (фиг. 1).

Фигура 1

⁶ Драганов, Мишева и Първанова, 1998, с. 12.

Основна е *възмездителната функция*. Тя е свързана с компенсирането на загуби при застраховане на:

- отговорността на предприятията срещу замърсяване на околната среда;
- имуществото на предприятията от производствена авария в резултат от проявлението на екологичен риск и настъпването на имуществени вреди;
- живота, здравето и трудоспособността на работещите в предприятията с опасно производство при настъпването на неимуществени вреди, породени от екологични рискове;
- средствата на инвеститорите, вложени в предприятията с опасно производство в различни отрасли на икономиката, срещу проявлението на екологичен риск. Тази функция гарантира сигурността на акционерите относно вложените капитали и нормалното осъществяване на производствената дейност, дори при кризисни ситуации;
- последващи загуби в резултат от проявлението на екологичен риск.

Функция „Акумулиране на средства“ е насочена към образуване на фонд от застрахователни премии, внасяни от стопанските единици в специализирани застрахователни дружества, с цел гарантиране сигурността на застрахованите във връзка с проявлението на неблагоприятни последици от реализирането екологични рискове.

Функция „Разпределяне на средства“ е свързана с формирането на застрахователна съвкупност от застраховани единици с приблизително еднакви рискови признаци с оглед изплащане на суми и обезщетения от застрахователя при настъпване на застрахователен случай, породен от екологичен риск.

Финансовата функция е ориентирана към намаляване издръжката на предприятията чрез прехвърляне на риска върху застрахователя и компенсирането на загубите на пострадалите трети лица при замърсяване на околната среда. По този начин финансовата функция стабилизира цената на продукцията, респ. разходите за застраховане на фирмата не се отразяват върху нейната конкурентоспособност, така както биха се отразили разходите за сметка на самофинансирането на огромните загуби, свързани с проявлението на екологичен риск.

Превантивната функция включва „всички технически, икономически и други действия, които са насочени към предотвратяване възникването на загубите”.⁷ Тази функция трябва да се разглежда от две гледни точки – на застрахованите и на застрахователя.

Стимулирането на превантивната дейност на *застрахованите* предприятия с повишен риск от замърсяване на околната среда се осъществява чрез застрахователните условия и тарифи. Финансирането на мероприятия по обезпечаване на екологична безопасност от страна на *застрахователите* се реализира чрез заделяне на резерв за непредпазни мероприятия, свързани с екологичните рискове, по пътя на отчисления от brutната застрахователна премия,

⁷ Драганов, Мишева и Първанова, 1998, с. 13.

постъпваща в застрахователното дружество през отчетния период, или чрез директно финансиране за сметка на печалбата на акционерите. Същевременно натрупаните средства от резерва могат да бъдат използвани за кредитиране на природопредпазни съоръжения.

За сметка на резерва за предпазни мероприятия, респ. от т. нар. добавка за превенция, калкулирана в премията, може да се финансира участие в мероприятия в следните *направления*:

- за понижаване на екологичната опасност при функционирането на застрахованите предприятия и стимулирането им към работа при безопасни условия на труд;
- за проектиране, строителство и реконструкция на изследователски лаборатории, диагностични станции и изпитателни полигони;
- за строителство и реконструкция на станции за борба с болести по животните, ветеринарни клиники, сгради по граничните контролни ветеринарни пунктове и др.;
- за изграждане на съоръжения за предупреждаване при замърсяване на околната среда от производствени аварии;
- за строителство и модернизация на станции за защита на растения, финансиране на изследователски лаборатории в прилагането на биологични методи за борба с вредителите и болестите по селскостопанските култури;
- за закупуването на автотранспортни средства за нуждите на пожарната служба, полицията, спешната помощ и др.;
- за финансиране, свързано с усъвършенстване на противопожарните сигнализации;
- за подобряване на материално-техническата база на СНП станциите и състоянието на водно-питейните ресурси;
- за финансиране и прилагане на профилактични и санитарно-хигиенни мерки по опазване на здравето на населението – ваксинации, профилактични прегледи и др.;
- за осъществяване на дейности по усъвършенстване на оборудването на пречиствателните съоръжения и филтри на предприятията с опасно производство;
- за подобряване на материално-техническата база на нефто- и газопроводите;
- за финансиране на научни изследвания в областта на усъвършенстване на методите по опазване на околната среда;
- за заплащане на възнаграждения на гражданите за участие в мероприятия по опазване на природната среда в съответствие с нормативните актове и т.н.

Функция „Ограничаване на загубите“ включва всички мерки за ограничаване на разпространението на вече настъпило събитие, респ. мерките за борба с опасностите в процеса на тяхното осъществяване (когато те са настъпили, но

все още не са завършили).⁸ Проявлението на тази функция се изразява в провеждането на мероприятия, свързани с преодоляване на последиците от аварийно замърсяване на околната среда, например покриване на транспортните разходи, направени с транспорт по суша, въздух и вода.

Сервизната функция намира конкретен израз в допълнителните услуги на застрахователя. В зависимост от етапа на развитието на застрахователното правоотношение, при който се прилагат сервизните мероприятия, последните могат да бъдат разделени в три групи услуги:⁹ преди и при сключването на застрахователния договор, през времетраенето на застрахователния договор и при настъпването на застрахователния случай.

При провеждане на екологичното застраховане на етапа „подписване на застрахователния договор“ застрахователите осъществяват следните дейности:

- консултиране на рисковите мениджъри на предприятията с опасно производство във връзка с опознаване на рисковата ситуация, на която са изложени;
- подпомагане в разработването на рисковата политика на предприятията, в т.ч. на техния застрахователен мениджмънт;
- консултиране относно превантивната дейност на предприятията;
- съдействие при установяване на застрахователната стойност на предприятието и определяне на застрахователната сума;
- подпомагане в оформянето на документите, свързани с преддоговорната информация за подлежащото на застраховане предприятие;
- предоставяне на подходяща статистическа информация (например за щети в аналогични предприятия) и др.

На етапа „времметраене на застрахователния договор“ застрахователното дружество:

- провежда текущи консултации във връзка с евентуална промяна на рисковата ситуация на застрахования обект;
- информира за възможността за прилагане на нови форми на застраховане или предоставяне на преференции за застрахованото предприятие;
- осигурява здравна информация;
- отпуска средства за конкретни превантивни мероприятия;
- организира семинари във връзка със сигурността и екологичната безопасност на населението и др.

На етапа „проявление на застрахователния случай“ застрахователите насочват своите усилия към:

- оказване на персонална помощ в кризисни ситуации;
- осигуряване на информация за настъпилата екологична щета;

⁸ Драганов, Мишева и Първанова, 1998, с. 13.

⁹ Илиев, Мишева, 2005, с. 123-124.

- осъществяване на техническа помощ при настъпване на производствена авария;
- обработване на документите във връзка със застрахователния случай във възможно най-кратки срокове;
- предоставяне на правна възможност на застрахованите по линията на участие в разглеждането на съдебни иски в съда и др.

Контролната функция се състои в контрол върху дейността на предприятията, свързана с обезпечаване на екологична безопасност. Контролът се осъществява на различни етапи в процеса на сключване на застрахователния договор. При подписването му застрахователното дружество анализира дейността на предприятието и взема участие в екологичния одит на обекта. По този начин се определя размерът на риска и се оценява финансовата стабилност на предприятието. В резултат от проверката се взема решение за целесъобразността от сключването на застрахователния договор. В процеса на неговото действие се оценява текущата дейност на предприятието от гледна точка на обезпечаването на екологичната безопасност и се осъществява контрол върху провеждането на превантивните природоохранителни мероприятия.

При настъпване на застрахователния случай се разглеждат причините за възникване на производствена авария и степента на вината на предприятието. На този етап се решава въпросът за предявяване на регресен иск към виновника за проявлението на екологичния риск.

Възпитателната функция е насочена към повишаване на застрахователната култура на населението. Тя е свързана със стремежа към едновременното повишаване на правната, здравната и екологичната култура на гражданите, както и към нарастване на финансовата грамотност на потребителите на застрахователни услуги.

Инвестирането на средства засяга управлението на временно свободните парични средства, натрупани в застрахователното дружество от премии на застрахованите, с цел инвестиране на премийните резерви в подходящи инвестиционни инструменти, позволени от закона.

Проучвателната функция е ориентирана към изучаване на застрахователните потребности и интереси, в т.ч. анализиране на потребителското търсене на застрахователни продукти, които покриват рискове, свързани със замърсяване на околната среда. Тази функция е насочена и към наблюдение на степента на риска на подлежащите на застраховане субекти и обекти. Тя е свързана още с отчитане на причините за проявление на техногенни рискове и производствени аварии, както и с прогнозиране на евентуалните загуби.

Ролята на екологичното застраховане в икономиката на България може да се търси в следните насоки:

1. *Освобождаване на държавния бюджет от покриване на загуби в резултат от проявление на екологични рискове.* По този начин се създава възможност за насочване на средствата от държавния бюджет към осъществяване на стабилни дългосрочни инвестиции за:

- опазване на околната среда в застрашени региони от проявление на екологични рискове;
- провеждане на мероприятия за защита на населението на територията на страната от негативното влияние на антропогенни фактори;
- повишаване на екологичната безопасност при осъществяване на стопанската дейност на природоползвателите.

2. *Подпомагане на стопанските субекти в конкретни отрасли на икономиката при опознаването, оценката и управлението на екологичните рискове*, т.е. значението на екологичното застраховане в икономиката на предприятието трябва да се търси още във възможностите му да подпомага:

- работодателите при избор на застрахователна услуга и на подходяща екологична застраховка;
- акционерите в предприятията относно грижата за опазване здравето на населението и създаване на здравословни и благоприятни условия на труд на работещите в предприятията с опасно производство;
- мениджърите при определянето и прилагането на мерки, свързани със стопанската защита на предприятието, респ. с предотвратяването и ограничаването на негативното влияние на рисковете в резултат от замърсяване на околната среда.

3. *Съдействие за провеждането на националната екологична политика за опазване на околната среда*, респ. за осъществяване на държавната политика относно вземането на важни дългосрочни решения за опазване, възстановяване и подобряване здравето на нацията, както и на природно-климатичните условия на живот в България.

Във връзка с това ролята на дружествата, специализирани в екологичното застраховане, трябва да се търси в прилагането на *цялостен подход за управление на екологичния риск*, който съдържа: осъществяване на застрахователен одит, изпълнение на плана за действие за превенция на риска и прилагане на регулаторен мониторинг.¹⁰ В този смисъл застрахователите, включващи екологичните рискове в своята отговорност, имат възможност да адаптират застраховките към застрахователните интереси, да подпомагат потребителите в оценката на рисковата ситуация и да съдействат за обединяване на експертни знания в тази област.

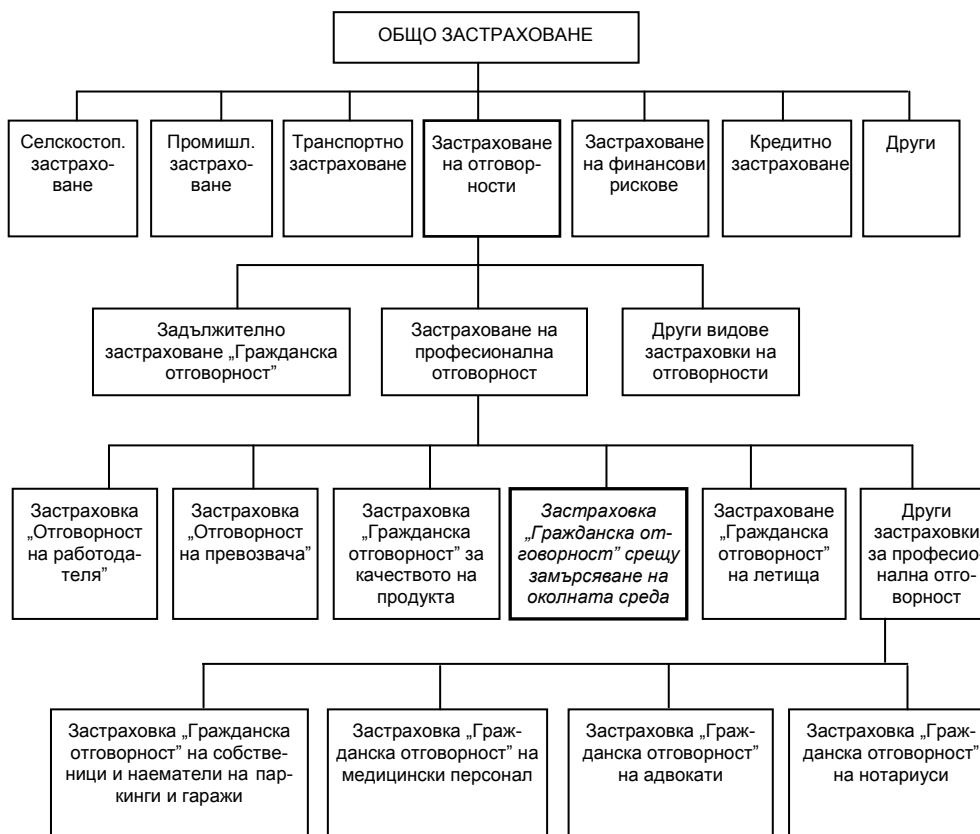
Ситуиране на застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда сред застрахователните видове

Този вид отговорност се практикува от застрахователите, специализирани в бранша „Общо застраховане”. Според Кодекса за застраховане застрахователният продукт се отнася към групата на застраховките на професионалната отговорност в застрахователния клон „Отговорности”, респ. в застраховането „Обща гражданска отговорност” (вж. фиг. 2).

¹⁰ Gestion du risque environnemental: Responsabilité et assurance...

Фигура 2

Ситуиране на застраховка „Гражданска отговорност“ срещу замърсяване на околната среда сред видовете застраховане в бранша „Общо застраховане“*

* Към „Други видове застраховки на отговорности“ се отнасят: застраховка на пратки и колети, застраховка на предприемачески рискове, застраховка срещу загуба на лиценз, застраховка на следитори, застраховка на банкови сейфове и т.н.

От фиг. 2 се вижда, че застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда попада в групата на застраховките на професионалната отговорност наред със застраховането на отговорността на адвокати, нотариуси, стоматолози, архитекти и др. За разлика от застраховането на отговорността на работодателя, на превозвача и т.н. застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда се нарежда на едно от последните места по популярност и търсене на застрахователния пазар.

Застраховките за професионална отговорност обединяват видовете имуществена отговорност на различните категории лица, които при осъществяването на своите професионални задължения могат да причинят материални и морални вреди на трети лица. Всяка застраховка за професионална отговорност има своите особености. За някои професии (лекари, охранители, нотариуси и др.) се изисква лиценз, а за други – не.

Общата характерна черта на посочените видове застраховане на професионална отговорност е, че обект на застраховане са имуществените интереси на застрахования, свързани с отговорността за вреди, причинени на трети лица в резултат от грешки или пропуски, допуснати при изпълнението на практикуваната основна професия. В сравнение с имуществените и личните застраховки при този вид застраховане настъпването на застрахователния случай не зависи от външни фактори като стихийни бедствия, природни явления, нещастни случаи, действия на трети лица, а от квалификацията и компетенциите на извършващите определена професионална дейност.¹¹

Застраховането на отговорността на предприятията в различните отрасли на икономиката срещу замърсяване на околната среда е свързано с опасността от неправилно или некачествено осъществяване на производствените процеси, както и от настъпването на производствена авария, в резултат от която да бъдат увредени трети лица.

Позициониране на застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда на националния застрахователен пазар

Според българското застрахователно законодателство застрахователите, които имат лиценз да практикуват застраховане „Обща гражданска отговорност“, издаден от Комисията за финансов надзор, могат да предлагат и застраховка „Гражданска отговорност“ за замърсяване на околната среда.

Застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда се развива бавно на националния застрахователен пазар, на който този продукт се предлага от ограничен брой застрахователни дружества (вж. табл. 1).

Информацията в табл. 1 показва, че дружествата, които предлагат застраховки от застрахователния клон „Обща гражданска отговорност“ работят в бранша „Общо застраховане“. Следователно от всички 31 дружества, функциониращи на пазара на общото застраховане към 2014 г., само 15 практикуват застраховка „Отговорност“ срещу замърсяване на околната среда. Този факт е показателен за все още слабото предлагане застраховката на застрахователния пазар, което обуславя и недостатъчното търсене от страна на потребителите.

¹¹ Страхование от А до Я..., 1996, с. 500.

Таблица 1

Списък на застрахователите, които практикуват застраховане „Обща гражданска отговорност“ в България към 2014 г.

№	Застрахователни дружества, които осъществяват застраховане на професионалната отговорност срещу замърсяване на околната среда
1.	ЗАД "Булстрад Виена Иншурънс Груп"
2.	ЗАД "Армеец"
3.	ЗК "Лев Инс" АД
4.	"ДЗИ - Общо застраховане" ЕАД
5.	ЗД "Бул инс" АД
6.	ЗАД "Алианц България"
7.	ЗАД "Виктория"
8.	"Застрахователно дружество Евроинс" АД
9.	ЗК "Уника" АД
10.	ЗАД "ОЗК - Застраховане" АД
11.	"Дженерали Застраховане" АД
12.	"ХДИ Застраховане" АД
13.	ЗАД "Енергия"
14.	"Групама Застраховане" ЕАД
15.	"ЗЕАД ДалБог: Живот и здраве" ЕАД

Източник. www.fsc.bg.

Застраховането на професионалната отговорност, респ. „Обща гражданска отговорност“, все още е в процес на развитие в България. Доказателство в случая са данните за премиения приход и заплатените обезщетения по разглеждания вид застраховане. През периода на икономическата криза и след това (2008 – 2013 г.) у нас в структурата на премиения приход по видове застраховане в бранша „Общо застраховане“ застраховането „Обща гражданска отговорност“ не се отличава с висок относителен дял (табл. 2).

Таблица 2

Застраховането „Обща гражданска отговорност“ в структурата на премиения приход в бранша „Общо застраховане“ през 2008-2013 г. (%)

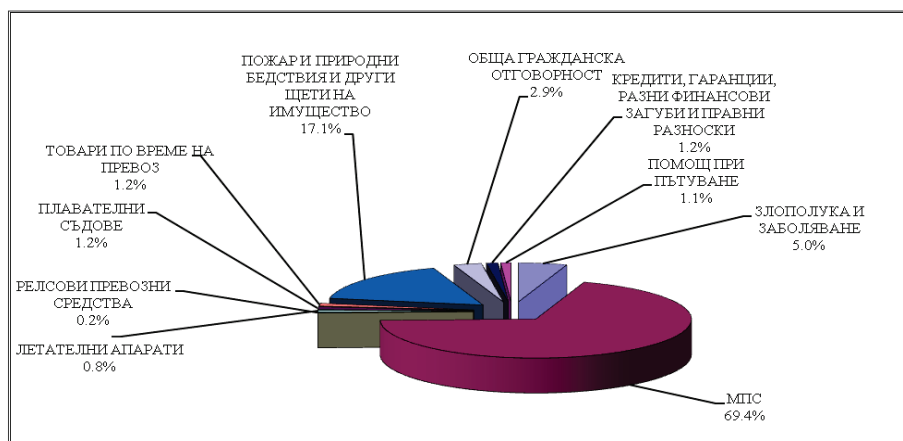
Година	Относителен дял на премиения приход
2008	2,1
2009	1,9
2010	2,2
2011	2,2
2012	2,4
2013	2,4

Източник. www.fsc.bg.

През изследвания период информацията за показателя „премиен приход“ от застраховането „Обща гражданска отговорност“ показва, че той е с ниски стойности и постоянна тенденция от около 2% в структурата на премиения приход за бранша. Най-висок е делът му през последните две години от периода, когато стойностите са еднакви – 2,4 %, а през първото полугодие на 2014 г. се наблюдава едва забележимо нарастване – той достига до 2,9% (фиг. 3).

Фигура 3

Структура на brutния премиен приход по видове застраховки в бранша „Общо застраховане“ към 31.05.2014 г.

Източник. По данни на КФН, www.fsc.bg.

За периода 2008-2013 г. в структурата на изплатените обезщетения в бранша „Общо застраховане“ плащанията на застрахователите по застраховката „Обща гражданска отговорност“ са сравнително малки. Това показват данните за относителния дял на застрахователните плащания при реализирани застрахователни случаи по разглеждания застрахователен продукт (табл. 3).

Таблица 3

Застраховането „Обща гражданска отговорност“ в структурата на изплатените обезщетения в бранша „Общо застраховане“ за 2008-2013 г.

Година	Относителен дял на изплатените обезщетения (%)
2008	1,8
2009	2,2
2010	1,2
2011	0,9
2012	1,1
2013	0,8

Източник. www.fsc.bg.

От табл. 3 се вижда, че средната стойност на относителния дял на застрахователните обезщетения по застраховка „Обща гражданска отговорност“ в общата структура на застрахователните плащания в бранша е около 2%.

Казаното дотук може да се илюстрира и с данни за премиения приход и застрахователните плащания по застраховането „Обща гражданска отговорност“ в абсолютни суми. За анализирания период са налице малки суми на събраните застрахователни премии в сравнение с други видове застраховане в бранша. Най-високият премиен приход за периода по застраховка „Обща гражданска отговорност“ е около 34 млн. лв. за 2013 г. (табл. 4).

Таблица 4

Премиен приход и застрахователни плащания по застраховка „Обща гражданска отговорност“ за периода 2004-2013 г.

Година	Премиен приход (лв.)	Изплатени обезщетения (лв.)
2008	31 672 802	10 726 679
2009	28 292 869	1 121 155
2010	26 724 616	7 940 118
2011	29 377 677	5 909 003
2012	32 643 087	7 558 799
2013	33 858 195	6 031 844

Източник. www.fsc.bg.

Въпреки малките суми от застрахователни премии за периода 2008-2013 г., през последните четири години премиеният приход бележи тенденция към повишение – от над 26 млн. лв. за 2010 г. той нараства и достига близо 34 млн. лв. през 2013 г. За същия период успоредно с увеличаването на премиения приход се наблюдава колеблива тенденция на сумата на изплатените обезщетения. Причините за противоположните тенденции в двата показателя могат да се търсят в следните насоки:

- нарастване на броя на сключените застраховки в резултат от повишаването на застрахователните интереси, което води до покачване на премиения приход;
- увеличаване на застрахователните суми, което рефлектира върху размера на застрахователните премии, респ. върху премиения приход на застрахователните дружества;
- съкращаване на сумата на изплатените обезщетения като резултат от намаляването на гражданските иски, в частност на исовете на третите лица, потърпевши от замърсяването на околната среда.

Пазарният дял на застрахователните дружества, които практикуват застраховане „Обща гражданска отговорност“, е представен на табл. 5.

Таблица 5

Пазарен дял на застрахователните дружества в застраховането „Обща гражданска отговорност“ за 2013 г.

№	Застрахователно дружество	Пазарен дял(%)
1.	ЗАД "Булстрад Виена Иншурънс Груп"	26,1
2.	ЗАД "Армеец"	6,7
3.	ЗК "Лев Инс" АД	3,4
4.	"ДЗИ - Общо застраховане" ЕАД	13,6
5.	ЗД "Бул инс" АД	1,3
6.	ЗАД "Алианц България	16,7
7.	ЗАД "Виктория"	5,0
8.	"Застрахователно дружество Евроинс" АД	7,6
9.	ЗК "Уника" АД	4,2
10.	ЗАД "ОЗК - Застраховане" АД	7,6
11.	"Дженерали Застраховане" АД	3,4
12.	"ХДИ Застраховане" АД	1,2
13.	ЗАД "Енергия"	0,4
14.	"Интерамерикан България ЗЕАД"	2,6

Източник. www.fsc.bg.

Данните показват, че водещ застраховател в разглеждания вид застраховане през последната година е ЗПАД „Булстрад“ АД. Застрахователното дружество се очертава като лидер с най-висок пазарен дял - 26,1 % за 2013 г., следвано от ЗПАД „Алианц България“ АД и „ДЗИ - Общо застраховане“ ЕАД - съответно с 16,7 и 13,6%. Трите дружества заемат общо 55,4 % от пазарния дял по застраховането „Обща гражданска отговорност“ в структурата на общия премиен приход в България, т. е. наблюдава се концентрация на пазара на този вид застраховане.

Все още слабото позициониране на разглеждания застрахователен клон на националния застрахователен пазар се обяснява с проявлението на няколко съществени фактора:

- слаб на интерес от страна на застрахователите към предлагането на застрахователните продукти от клона „Обща гражданска отговорност“;
- недостатъчна информираност на населението за предимствата на видовете застраховане;
- незначителен интерес от страна на рисковите мениджъри към застраховката „Гражданска отговорност срещу замърсяване на околната среда“;
- пропуски в законодателството относно санкциите за предприятията-замърсители на околната среда;
- скъпа застрахователна защита поради сериозните последици от замърсяването на околната среда.

Посочените фактори затрудняват развитието на застраховането на професионалната отговорност, в частност на професионалната отговорност на предприятията в различните отрасли на икономиката в България. Съвкупното влияние на тези фактори се отразява върху състоянието и динамиката на застрахователния клон „Обща гражданска отговорност“.

Значение на застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда за българската икономика

Като специфичен елемент от застрахователния клон „Обща гражданска отговорност“, ролята на застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда трябва да се търси не само в позиционирането му сред застрахователните видове, но и в приоритетното му място сред мероприятията за сигурност с оглед нормалното развитие на обществото.

Значението на застраховането „Обща гражданска отговорност“ се изразява в подпомагането на икономиката чрез изравняване на случайните отклонения в нейните отрасли и може да се установи чрез извеждане на някои основни показатели (вж. табл. 6).

Таблица 6

Макроикономически показатели за застраховането „Обща гражданска отговорност“ в Р България

Показатели	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.
БВП по текущи цени, млн. лв.	38824	45484	51783	60185	69295	68322	70511	75308	78089	78115
БВП от застраховане „Обща гражданска отговорност“, млн. лв.	21538837	26525226	30913504	30811793	31672802	28292869	26724616	29377677	32643087	33858195
Население в края на годината	7761049	7718750	7679290	7640238	7606551	7563710	7504868	7327224	7284552	7245677
Застрахователно проникване (БВП към БВП в %) /2/:/1/	0,0055	0,0058	0,006	0,0051	0,0046	0,0041	0,0038	0,0039	0,0042	0,0043
Застрахователна плътност (премии на човек от населението) /2/:/3, лв./	2,78	3,44	4,03	4,03	4,16	3,74	3,56	4,01	4,48	4,67

Източник: НСИ. Статистически справочник; БНБ, интернет-източници¹²; изчисления на автора.

Данните в табл. 6 показват, че изчислените показатели „застрахователна плътност“ и „застрахователно проникване“ имат много ниски стойности. Застрахователното проникване през 10-годишния период на наблюдение е под 1%. Причината е в малкия обем на премиения приход от застраховането „Обща гражданска отговорност“ в България, въпреки че показателят бележи, макар и слабо, нарастване през последните четири години от периода – от около 27 млн. лв. през 2010 г. достига над 33 млн. лв. през 2014 г.

¹² http://statlib.nsi.bg:8181/isisbgstat/ssp/fulltext.asp?content=/FullT/FulltOpen/OMIP_215_2011_2013.pdf; http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/s_macro_indicators_a1_pdf_bg.pdf; <http://www.nsi.bg/bg/content/2206>

Премийният приход от застраховки „Обща гражданска отговорност“ на човек от населението в левово изражение се увеличава едва забележимо. За разглеждания период показателят „застрахователно проникване“ има доста ниски стойности и варира приблизително между 3 и 5 лв. разходи за застраховане на човек от населението. Независимо от това през последните години от периода се наблюдава незначително нарастване на неговите стойности. Най-малка е стойността му през първата година (2,78 лв.), а най-висока - през последната (4,67 лв.). Въпреки повишаването на приходите от застрахователни премии по тези застраховки през 2004-2014 г., ниските стойности на показателя се дължат на намаляването на числеността на населението в страната и на съществуващите незначителни приходи от застрахователни премии.

Застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда все още не е широко разпространено в България, но се очертава като необходим и перспективен вид застраховане, за чието развитие има благоприятни условия. За успешното позициониране на този вид застраховане на пазара застрахователите трябва да концентрират усилията си върху:

- прилагането на подходящи маркетингови подходи към евентуалните потребители с цел повишаване на застрахователната култура, осъзнаване предимствата на застраховката, проявление на застрахователните интереси и вземане на решение за потребление на застрахователната защита;

- своето (както и на техните посредници) мотивиране за увеличаване на пласмента на договорите за застраховане на отговорността срещу замърсяване на околната среда, респ. за подобряването му, чрез повишаване на квалификацията на застрахователните специалисти и специализация на застрахователните посредници в този вид застраховане;

- разглеждането на застраховането на отговорността срещу замърсяване на околната среда като самостоятелен вид застраховане в направлението „Обща гражданска отговорност“ и създаване на възможност за самостоятелно отчитане на неговото състояние и развитие както в отделното застрахователно дружество, така и сред видовете застраховане в бранша „Общо застраховане“;

- разширяването на асортимента на застрахователите чрез включване на този вид застраховане в портфейла на дружествата, които не са го практикували до момента, респ. създаване на възможност за иновирание в продуктовата политика на застрахователите;

- възприемането на положителния опит на водещи застрахователи и следването на европейските и световните тенденции в развитието на застраховането на отговорности.

*

В заключение могат да се направят някои основни *изводи*:

1. За периода 2004-2014 г. са налице сравнително малки суми на инкасираните застрахователни премии по застраховането „Обща гражданска отговорност“ – средно 3 лв. на човек от населението.

2. Въпреки недостатъчно високите стойности на премийния приход в края на разглеждания период се наблюдава тенденция към нарастване на събраните премии по този вид застраховане в абсолютен размер. Увеличаването на премийния приход може да се дължи на привличане на нов приток от застраховани лица или на повишаване на застрахователните суми, което рефлектира върху размера на застрахователните премии.

3. Независимо от ниските си стойности показателите „застрахователна плътност“ и „застрахователно проникване“ бележат тенденция към, макар и слабо, нарастване, което е база за по-нататъшното добро развитие на застраховането на общата гражданска отговорност.

4. Въпреки все още слабото разпространение на застраховката „Отговорност“ срещу замърсяване на околната среда на националния застрахователен пазар, тя има своето място и значение в застрахователния клон „Обща гражданска отговорност“, респ. в бранша „Общо застраховане“.

5. Застраховането „Обща гражданска отговорност“ играе определена роля и в икономиката на страната, която в бъдеще ще нараства. С подобряването на правната, застрахователната и екологичната култура на населението ще се създават условия и за повишаване на търсенето на този вид застраховки в България.

Използвана литература:

Драганов, Хр., Б. Илиев и К. Каменов (1993). Управление на риска във фирмата. Свищов: АИ „Ценов“.

Драганов, Хр., Ир. Мишева и З. Първанова (1998). Сборник от задачи и казуси по застраховане. С.: Изд. „ФорКом“.

Илиев, Б., Ир. Мишева (2005). Застрахователен пазар. Свищов: АИ „Ценов“.

Мишева, Ир. (2004). Пазарно сегментиране на застраховката „Професионална отговорност“ в здравеопазването. - В: Годишник на СА „Д. А. Ценов“, Свищов, Т. CIV.

Мишева, Ир. (2013). Застраховане на екологични рискове – състояние и перспективи. Юбилейна научна сесия на УНСС „Трудът и социалната защита – европейски и национални предизвикателства“. С., 17 май.

Федосеева, А. М. (2013) Проблемы и перспективы экологического страхования, www.scienceforum.ru/2013/pdf/7476.pdf.

Харнахоева, Л. А. (2010). Анализ рынка страхования экологических рисков за рубежом. – Страхование дело, март.

Кодекс за застраховането. В сила от 01.01.2006 г. Обн. ДВ., бр. 103 от 23 декември 2005 г., изм. и доп. ДВ., бр. 109 от 20 декември 2013 г.

Асоциация страхового право (1996). Страхование от А до Я. Москва: ИНФРА-М.

Misheva, Ir. (2014). Main features and particularities of the environmental pollution liability insurance. Second International Conference on Advances in Social Science, Management and Human Behaviour - SMHB 2014, 25-26 October, Zurich, Switzerland. Archived in SEEK Digital Library.

Gestion du risque environnemental: Responsabilité et assurance, [www.codlor.com/img/fichiers/ file/.../n59.pdf](http://www.codlor.com/img/fichiers/file/.../n59.pdf).

L'assurance durable. Rapport inaugural du Groupe de travail Assurance du Programme des Nations Unies pour l'Environnement Finance Initiative (UNEP FI), http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/insuring_for_sustainability_fr.pdf.

L'assurance environnementale. Une solution simple, [www.aon.com/ belgium /fr/.../MilieupolisFR.pdf](http://www.aon.com/belgium/fr/.../MilieupolisFR.pdf).

Интернет-източници:

http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/s_macro_indicators_a1_pdf_bg.pdf.

<http://www.fsc.bg>.

<http://neva-strahovanie.ru/business/186-ocenka-ekologicheskikh-riskov-promyshlennogo-predpriyatija>.

<http://www.risk24.ru/straxekolriski.htm>.

http://statlib.nsi.bg:8181/isisbgstat/ssp/fulltext.asp?content=/FullT/FulltOpen/OMIP_215_2011_2013.pdf; <http://www.nsi.bg/bg/content/2206>.

19.I.2015 г.